

**Роля вучэбнага тэксту па замежнай мове ў фарміраванні экалагічнага
мыслення будучага спецыяліста
(з пазіцыі маўленнезнаўчага падыходу)**

Мартысюк Н. П.

Беларускі нацыянальны тэхнічны ўніверсітэт
Мінск, Рэспубліка Беларусь

*Усведамленне пагрозы тэхнагеннай катастрофы, а адсюль – і
неабходнасці змяніць сацыяльны і эканамічны лад жыцця грамадства ёсць
галоўнай тэмай вучэбных тэкстаў не толькі па спецыяльнасці, але і па
замежнай мове ў тэхнічнай ВНУ. Сучасны вучэбны тэкст па замежнай
мове – гэта сціслы прадстаўнік мноства тэкстаў па экалагічнай
праблематыцы, адлюстроўваючых аднародныя фрагменты экалагічнай
рэчаіснасці, якія абслугоўваюць аднародныя экалагічныя сітуацыі.*

Зыходнай канцэпцыяй навучання замежнай мове на сучасным этапе
выступае авалоданне ёй як сродкам міжкультурнай – міжасобаснай і
прафесійнай – камунікацыі. Гэта азначае, што сучасная методыка
выкладання замежных моў, цалкам арыентаваная на прагматычны аспект
камунікацыі, прадугледжвае набыццё навучэнцамі не толькі вербальнага,
але і невербальнага досведу. Набыццё вербальнага досведу азначае
фарміраванне (1) моўнай кампетэцыі [1, с. 9], т. б. ідэальных граматычных
ведаў, і (2) камунікатыўнай кампетэнцыі [2, р. 75], т. б. слухнага
валодання мовай ў прымяненні да маўленчай сітуацыі. Набыццё
невербальнага досведу прадугледжвае авалоданне той інфармацыяй, якая
раскрывае механізм узаемадзеяння мовы з аб'ектыўнай рэальнасцю і
адлюстраванне апошняй у чалавечай свядомасці. Агульнай крыніцай і
вербальнага, і невербальнага досведу ёсць тэкст як моўна-маўленчая
адзінка.

Мова, мысленне, кампетэнцыя. Згодна з тэорыяй лінгвістычнай
адноснасці, мова вызначае паводзіны – тэзіс, які ў наш час не аспрэчваецца
з-за дастатковай наяўнасці тэкстаў-доказаў з літаратурных, рэкламных,
юрыдычных і акадэмічных крыніц. Найбольш яркавае ўяўленне аб
уздзеянні мовы на паводзіны можна знайсці ў працах савецкага класіка-
мовазнаўцы У. А. Звягінцава, які пісаў: «Калі мы ... улічым, што мысленне
чалавека пераважна працякае ў моўных формах, дык непазбежна павінны
будзем прыйсці да высновы, што мова можа ўздзейнічаць і сапраўды
ўздзейнічае на паводзіны чалавека, выкарыстоўваючы сродкі, якія маюцца
ў яе веданні. Гэта ані не раўназначна сцвярджэнню, што мова ўздзейнічае

на фарміраванне лагічных катэгорый, якія хаця і ёсць прадуктам псіхічных працэсаў (мыслёвай дзейнасці) – самі па сабе не ёсць псіхічнай прыроды. Гэта азначае тое, што існуючыя ў мовах спосабы і віды класіфікацыі змястоўных адзінак, узнікаючых таксама ў сувязі з мыслёвай дзейнасцю, уздзейнічаюць на паводзіны чалавека менавіта сваімі класіфікацыйнымі асаблівасцямі» (пераклад. – *наш*) [3, с. 74]. З такога агульнага вызначэння ўласцівасцяў мовы вынікае, што ў ёй адлюстроўваецца не толькі аб’ектыўная рэальнасць знешняга свету, але і яна сама праводзіць пэўную аналітычную працу, калі адрознівае адно рэчышча падзей ад іншага, а адсутнасць здольнасці мовы ўздзейнічаць на лагічныя катэгорыі, ані не перашкаджае ёй інспіраваць розныя паводзіны, маўленчыя або немаўленчыя.

Мова, такім чынам, наўпрост удзельнічае ў фарміраванні мыслення і ўздзейнічае на нашае разуменне і як свету падзей, якія адбываюцца вакол нас, і як свету сацыяльных стасункаў, у які мова ёсць непасрэдна ўключанай. Суб’екты камунікацыі, хаця й залежаць ад рэальных і сацыяльных абставінаў, усё ж такі маюць свабоду ажыццяўлення сваіх ідэй праз **здольнасць канструяваць маўленчыя паводзіны ў залежнасці ад сацыяльных варункаў**. ‘Здольнасць канструяваць свае маўленчыя паводзіны ў залежнасці ад сацыяльных варункаў’ як паняцце нарадзілася ў амерыканскай сацыялінгвістыцы ў працах Н. Хомскага і Д. Хаймса і замацавалася за словам *кампетэнцыя*. Гэтае слова пазней было пазычана лінгвадыдактычнай навукай і сферай адукацыі, таму што дапамогло удакладніць і сфармуляваць па-новаму мэты навучання¹, якія вынікаюць з патрэбы сучаснага грамадства ў асабе з высокім узроўнем інтэлектуальнага і маўленчага развіцця, а таксама з патрэбы далучэння асобы да агульначалавечых каштоўнасцяў. Далей на падставе гэтага тэрміна былі сфармуляваныя групы *базавых кампетэнцый*, якія датычаць развіцця самой асобы навучэнца, яе стасункаў у соцыюме і агульнай дзейнасці [4, с. 12]. Акрамя базавых кампетэнцый адмыслоўцы сталі

1 У 1996 годзе ў Берне на сімпозіуме рады па культурнай адукацыі ЮНЭСКО «Ключавыя кампетэнцыі для Еўропы» у мэтах глабалізацыі і інтэграцыі Еўрапейскай вышэйшай адукацыі былі вылучаныя 5 базавых кампетэнцый, якія засведчылі сусветную тэндэнцыю абнаўлення вынікальных (т. б. рэзультуючых) адзінак адукацыйнага працэсу. Першыя – палітыка-сацыяльныя кампетэнцыі; другія – кампетэнцыі, злучаныя са здольнасцю жыць у полікультурным свеце; трэція – кампетэнцыі, якія адносяцца да валодання больш, чым адной замежнай мовай; чацвёртыя – інфармацыйна-камунікатыўныя кампетэнцыі; пятая – здольнасць да навучання на працягу ўсяго жыцця (цыт. па: Зимняя, И.А. Компетентносный подход в образовании. – Режим доступа : // <https://www.pirao.ru/community-projects/text/kompetentnostnyy-podkhod-v-obrazovanii/> – Дата доступа : 31.01.2021).

вылучаць і *прадметныя* (альбо *асобныя*) *кампетэнцыі*, якія ўтвараюцца і разгортваюцца па асобных вучэбных прадметах. Так склаўся кампетэнтнасны падыход да навучання розным дысцыплінам, у тым ліку і замежнай мове.

Экалагічная кампетэнцыя, вучэбны тэкст. Тэхнагенная дзейнасць чалавека абумовіла вылучэнне ў шэраг прадметных кампетэнцый у тэхнічнай ВНУ кампетэнцыю экалагічную. Сутнасць яе раскрываецца разгорнутым адказам на пытанне: як зберагчы жыццё на нашай планеце, калі ўжо ёсць запушчанымі небяспечныя для ўсяго жывога неадваротныя тэхнагенныя працэсы? Адсюль вынікае, што навука і адукацыя сёння як ніколі павінны засяроджваць сваю ўвагу на вырашэнні праблем экалагічнай адукацыі шляхам фарміравання экалагічнага мыслення і экалагічных паводзінаў [5] на ўсіх узроўнях стасункаў суб'екта: міжсуб'ектным і масавым, а таксама самаўсведамленні. Таму задачы фарміравання экалагічнага мыслення і экалагічных паводзінаў на сённяшні дзень робяцца абавязковым мінімумам, прадметам першараднай неабходнасці ў працэсе падрыхтоўкі спецыяліста. Як жа ажыццяўляецца падобная адукацыйная палітыка па прадмеце «Замежная мова (англійская)»?

Пачнем з таго, што дысцыпліна «Замежная мова (англійская)» (ESP) – абавязковы кампанент прафесійнай падрыхтоўкі ў тэхнічнай ВНУ, спецыфіка якога вызначаецца зместам навучання (згодна з тыпавай вучэбнай праграмай). А змест навучання замежнай мове, як вядома, вызначаецца тэматыкай тэкставага матэрыялу ў адпаведнасці з абранай сферай прафесійнай дзейнасці навучэнцаў. У сваю чаргу, тэматыка вызначаецца апісаным вышэй экстралінгвістычным (знешнім) кантэкстам – адукацыйнай палітыкай на ніве фарміравання экалагічнага мыслення і экалагічных паводзінаў.

Такім чынам, тэкставы матэрыял, то бок вучэбны тэкст, як і ўсялякі тэкст, паўстае перад намі як цэласная складаная маўленчая адзінка, уключаная ў камунікатыўны працэс: у суб'ектную сітуацыю камунікавання, у сацыяльны кантэкст і міжкультурную камунікацыю. Як і ўсялякі тэкст, ён валодае ўсімі ўласцівасцямі тэксту – цэласнасцю, інфарматыўнасцю, сэнсавай закончанасцю, звязанасцю; уласцівасцяў, пры дапамозе якіх ажыццяўляецца сувязь паміж ім і аб'ектыўнай рэчаіснасцю, паміж ім і сітуацыяй. Відавочна, што вучэбны тэкст – гэта кагнітыўны канал, які транслюе веды чалавека і адлюстроўвае працэсы, што адбываюцца ў грамадскай і індывідуальнай свядомасці. Адсюль таксама вынікае, што *вучэбным тэкстам можна лічыць любы тэкст як*

інфармацыйна-насычаную адзінку, але прагматычна скіраваную ў бок фарміравання прадметных кампетэцый, карысных для засваення вучэбнай дысцыпліны.

Патлумачым, з чаго складаецца семантыка «карыснасці» на прыкладзе актуальнай на сённяшні дзень экалагічнай кампетэнцыі.

Па-першае, яна складаецца з агульна-адукацыйных (=рацыянальных) мэтаў. Вучэбны тэкст па замежнай мове ў тэхнічнай ВНУ ёсць скарбніцай навуковых і прафесійных ведаў: ён адлюстроўвае міждысцыплінарныя сувязі паміж гуманітарнымі, прыродазнаўчымі і тэхнічнымі дысцыплінамі, пашырае светапогляд навучэнцаў. Гэты складнік вучэбнага тэксту ёсць асновай фарміравання экалагічнай кампетэнцыі: экалагічнага мыслення як здольнасці чалавека ўспрымаць сябе як неад’емную частку прыроды, залежную ад знешняга свету, усведамляць уласную адказнасць і датычнасць да ўсіх прыродных працэсаў.

Па-другое, яна складаецца з выхаваўчых (=эмацыйных) мэтаў. Вучэбны тэкст па замежнай мове ў тэхнічнай ВНУ ёсць скарбніцай культурных ведаў. Як яшчэ адзін складнік вучэбнага тэксту ён пакліканы ўздзейнічаць на перажыванні навучэнцаў наконт стану прыроды і ўласнага стаўлення да яе, ён мусіць аказаць матывацыйнае ўздзеянне, спрыяючы развіццю іх крэатыўных якасцяў.

І першыя, і другія мэты ўтвараюць т.зв. глабальны знешні кантэкст, які ўплывае на змест вучэбнага тэксту. Але вучэбныя тэксты самі па сабе не ствараюцца. У іх таксама рэалізуюцца каштоўнасныя ўстаноўкі аўтараў, устаноўкі, што ўтвараюць, унутраны знешні кантэкст. Атрымоўваецца, што вучэбнаму тэксту па замежнай мове ў тэхнічнай ВНУ можна прыпісаць яшчэ і ролю каардынатора навучальнага працэсу.

Адзначаная спецыфіка зместу вучэбнага тэксту падкрэслівае значнасць лінгвістычнай навукі як для адукацыйнага працэсу, так і для грамадства ўвогуле. Аб’ядноўваючы і трансліюючы сацыяльныя, палітычныя, культурныя, эканамічныя і тэхніка-тэхналагічныя веды, вучэбны тэкст па замежнай мове такім чынам дапамагае навучэнцам убачыць глыбіню камунікатыўнай спецыфікі адбываючыхся сацыяльна-эканамічных працэсаў, прапаноўвае іх апісанне, а разам з гэтым і тлумачэнне, і мадэляванне спецыфікі функцыянавання ведаў і стасункаў у грамадстве.

Літаратура

1. Хомский, Н. Аспекты теории синтаксиса / Н. Хомский : пер с англ. В. А. Звегинцева. – М.: Изд-во МГУ, 1972. – Вып. 1. – 259 с.
2. Hymes, D. Foundations in Sociolinguistics: an Ethnographic Approach / D. Hymes. – Philadelphia: Univ. of Pennsylvania Press, 1974 – X, 246 p.

3. Звегинцев, В. А. Теоретическая и прикладная лингвистика / В. А. Звегинцев. – М. : Просвещение, 1967. – 335 с.

4. Зимняя, И. А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования // Эксперимент и инновации в школе. – №2. – 2009. – С. 7–14.

УДК 37.013

Стратэгіі неканфліктнага ўзаемадзеяння ўдзельнікаў інжынернага адукацыйнага працэсу

Мартысюк Н. П., Гаўрылава В. А.
Беларускі нацыянальны тэхнічны ўніверсітэт
Мінск, Рэспубліка Беларусь

Педагагічныя ўмовы разглядаюцца ў якасці аднаго з найбольш значных фактараў, забяспечваючых эфектыўнасць стратэгіі неканфліктнага ўзаемадзеяння ўдзельнікаў інжынернага адукацыйнага працэсу. Такія стратэгіі, як інтэграцыя тэхналагічнага і гуманітарнага складнікаў у змесце інжынернай адукацыі і арганізацыя прафесійна арыентаванага канструктыўнага ўзаемадзеяння суб'ектаў адукацыі, складаюць аснову неканфліктнага ўзаемадзеяння.

Сцвярдженне таго, што аснову кожнага дыскурсу як шэрагу камунікатыўных падзей, якія адбываюцца паміж камунікантамі ў пэўным кантэксце, складае канфліктнасць, ужо не патрабуе доказаў. Не патрабуе доказаў і сцвярдженне таго, што эфектыўнасць фармавання прафесійна-камунікатыўнай культуры будучага спецыяліста сродкамі адукацыйнага дыскурсу залежыць ад камунікатыўнай кампетэнтнасці выкладчыка і комплексу педагагічных умоў, спрыяючых паспяховай рэалізацыі педагагічнага працэсу. Сказанае азначае, што здольнасць педагога пазбягаць канфліктагенаў – вербальных і невербальных дзеянняў, якія ўтвараюць канфліктную сітуацыю, складае аснову ягонаў **прафесійнай камунікатыўнай кампетэнтнасці**. Веды аб сабе і аб Другіх, свядомае ўжыванне гэтых ведаў у варунках міжасобаснай камунікацыі, і перш за ўсё, у варунках дзейнасці ўніверсітэцкай суполкі – усё гэта ёсць **педагагічнымі ўмовамі**, неабходнымі для паспяховай арганізацыі і хады навучальнага працэсу. Аднак, як адзначаюць псіхолагі, паспяховасць педагагічнага працэсу як камунікатыўнага ўздзеяння заўжды ўключае ў сябе канфліктны складнік – дыхатамію патрэба/праблема [1, с. 7], вырашэнне якога надалей вызначае стратэгіі неканфліктнага ўзаемадзеяння выкладчыка і студэнта, выкладчыка і адміністрацыі, а таксама паміж самімі выкладчыкамі. Супярэчнасці адукацыйнай прасторы